

POZDNĚ ENEOLITICKÉ SILICITOVÉ DÝKY Z MISTRĚC

Jaroslav Bartík, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Lubomír Šebela, Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Brno, v.v.i.

Antonín Přichystal, Ústav geologických věd, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Na katastrálním území obce Místřice bylo objeveno již několik specifických štípaných kamenných artefaktů datovatelných do pozdního eneolitu. Jedná se o oboustranně retušované silicitové dýky, které jsou v moravském prostředí všeobecně považovány za vzdálené importy. Prezentované kusy rozšiřují naši pramennou základnu z pohledu typologie a použitých surovin těchto prestižních bojovníckých atributů.

1. ÚVOD

Okolí obce Místřice na Uherskohradištsku představuje z hlediska dosavadního stavu poznání prozatím jedinou lokalitu s výskytem silicitových dýk ve středním Pomoraví (cf. Šebela 1997, 1998; Šebela – Přichystal 2014, 70, obr. 2). O to zajímavější je fakt, že právě z Místřic pocházejí již tři exempláře těchto kamenných artefaktů, které můžeme spíše než jako nástroje považovat za mužský bojovnícký atribut poukazující na sociální postavení svého majitele ve společnosti (Peška 2009, 184). Z pohledu plošné distribuce nálezů silicitových dýk se jedná o ojedinělou koncentraci, především pokud vezmeme v potaz, že z celého prostoru Moravy je jich dosud známo jen okolo pěti desítek, přičemž v drtivé většině případů byl identifikován na archeologické lokalitě či katastru obce pouze jediný exemplář. Z hlediska nálezových okolností zaujímají na Moravě přední místo ojedinělé nálezy, artefaktů s přímou vazbou k hrobovému celku či ze sídlištního prostředí je evidováno výrazně méně (Šebela – Přichystal 2014, 68, tab. 1). Dvě ze tří pojednávaných dýk byly nalezeny při povrchových průzkumech v relativně nedávné minulosti (2002, 2010). Přestože společně s jedním nálezem dýky byla získána i drobná kolekce atypické keramiky, nelze ani u jedné z nich spolehlivě rozhodnout, zda pochází z reálné archeologické lokality, nebo zda se jedná o čistě ojedinělý artefakt mimo sídlištní či funerální prostředí. Záměrem předkládané stati je představení technologicko-typologické a surovinové analýzy dvou dostupných silicitových dýk, která přinesla zajímavé poznatky z pohledu využívaných surovin, výrobních center i dálkových kontaktů a také samotného osídlení středního Pomoraví na přelomu pozdního eneolitu a starší doby bronzové.

2. SILICITOVÉ DÝKY

2.1 Nálezové situace

Jak bylo již výše zmíněno, z katastru Místřic pocházejí tři nálezy silicitových dýk. Na první z nich upozornil již za druhé světové války Inocenc Ladislav Červinka, který se ve své stati na stránkách Sborníku velehradského krátce zmiňuje o objevu „jaspisového kopí“, bohužel však bez bližšího popisu místa nálezů či jiných nálezových okolností (Červinka 1942, 11). Artefakt měl být podle záznamů předán v rámci sbírky Františka Kretze (1859–1929) do Moravského zemského muzea, kde se jej ovšem nyní nepodařilo dohledat. Později jej zmiňuje ještě Vilém Hrubý (1982, 104) ve své syntéze nejstaršího osídlení středního Pomoraví.

Obr. 1. Lokalizace nálezů silicových dýk; A) Místřice II; B) Místřice III. Autor J. Bartík.

Druhá z dýk (dále označována jako Místřice II, ič. A 255809) byla objevena v roce 2002 v souvislosti s revizí paleolitického osídlení na Uherskohradištsku v polní trati „Hlubočky“. Jedná se o polohu situovanou na temeni k jihu až jihovýchodu protáhlého návrší vzdáleného cca 3 km od Dolnomoravského úvalu. Od okraje Místřice se pak místo nálezů nachází 1,5 km na jihovýchod (GPS souřadnice: 49.075647° N, 17.565415° E; WGS-84). Dýka byla objevena společně s menší kolekcí atypické keramiky přibližně 400 m JJV od vrcholové kóty 337,4 m n. m. (obr. 1: A; Škrdl – Šebela – Nejman 2003, 227). Vzhledem k výskytu drobných zlomků keramiky a v roce objevu zřetelné patrných půdních příznaků by se zde mohla nacházet archeologická lokalita. Povrchové sběry v tomto prostoru však při žádné z dalších průzkumných sezón neposkytly nové nálezy.¹

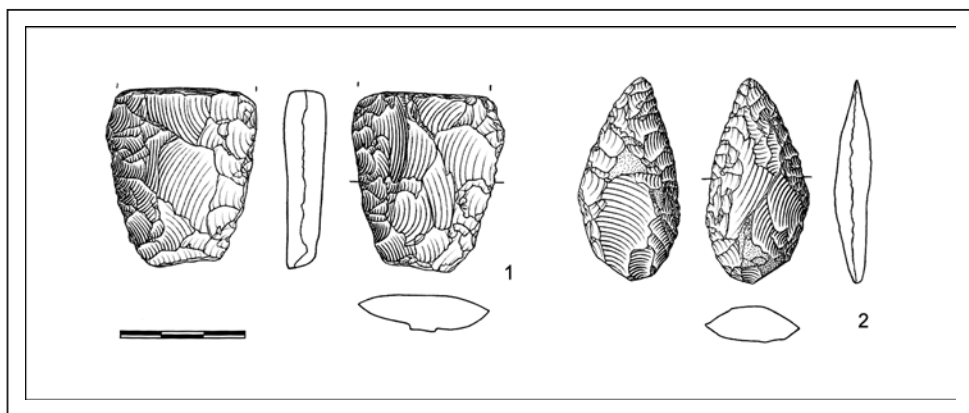
Poslední z dýk (Místřice III, ič. A 255810) se podařilo v roce 2010 získat v sousední trati „Padělky u boru“ (obr. 1: B), která se nachází již na rozhraní katastrů obcí Místřice a Bílovice. Geograficky spočívá místo nálezů na téměř rozlehlém návrší jako v případě první z dýk, tentokrát však cca 450 m SZ od zmiňované kóty (GPS souřadnice: 49.083024° N, 17.560397° E; WGS-84). V tomto místě přechází návrší v mírný svah ukloněný k severovýchodu (obr. 1). Artefakt byl nalezen soliterně bez dalšího doprovodného materiálu. Zhruba o 200 m západně jsou známy pouze doklady o osídlení lengyelské kultury. Z hlediska vzájemného vztahu jsou od sebe dýky vzdáleny 890 m vzdušnou čarou (obr. 1).

2.2 Typologie

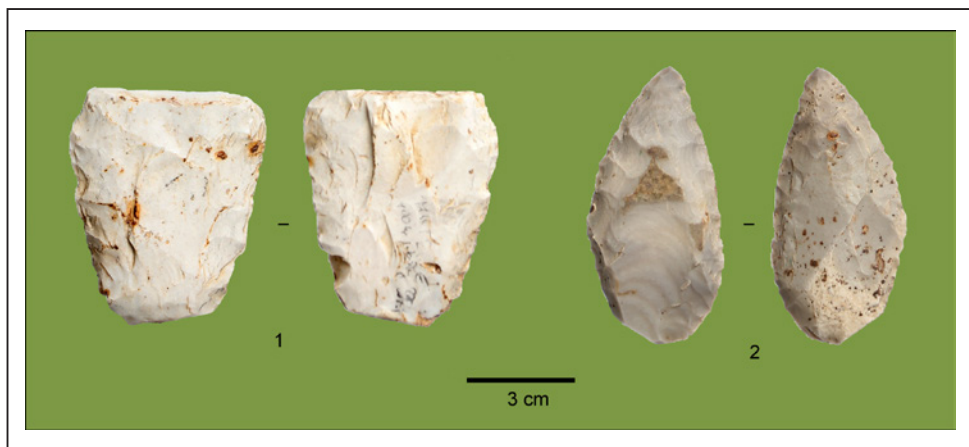
Po typologické stránce můžeme první exemplář (dýka Místřice II) determinovat jako mesiální fragment oboustranně plošně retušované dýky, která se hlásí k typům bez rukojeti (obr. 2:1, 3: 1). Dýka byla poškozena těsně za polovinou své původní délky, přičemž odlomena je její břitová partie. Mírně poškozen je pak i samotný tyl. Dochované rozměry činí 42×34,5×10 mm. Hmotnost dosahuje 18 g. Analogicky poškozená dýka stejného typu pochází např. z Horní Libiny, okr. Šumperk (Šebela 1998, Taf. 4: 4).

Druhý artefakt (dýka Mistřice III) se dochoval kompletní (obr. 2: 2, 3: 2) a typologicky stojí vzhledem ke svojí menší velikosti na pomezí mezi dýkou bez rukojeti a listovitým hrotem (rozměry 50×24×8 mm, hmotnost 9 g). Pevné determinační rozhraní pro jejich rozlišení nebylo dosud stanoveno a v mnoha případech by bylo subjektivní vzhledem k funkční variabilitě a také velikosti či charakteru výchozí suroviny. Délkový medián hrotů se ve střeoevropském prostředí pohybuje okolo 57, 5 mm, převážná část silicitových dýk však dosahuje minimálně dvojnásobných hodnot. Subtilnější exempláře proto mohly funkčně sloužit jednak jako dýky, a jednak, což se může mnohdy jevit pravděpodobnější, také jako hroty kopí a oštěpů (Peška 2009, 180–184). Přestože jsme si vědomi typologického rozhraní, ponecháváme dále v textu pro artefakt označení dýka.

V celkovém pohledu můžeme oba nálezy z Mistřic přiřadit v rámci typologie silicitových dýk k typu I, respektive ke tvarům bez rukojeti (např. Lomborg 1973, 32–44, Fig. 9). U těchto druhů dýk je předpokládáno zasazení do rukojeti z organické hmoty (dřeva, kosti). V případě nálezu dýky Mistřice III ukazuje možnou podobu původního předmětu kresebná rekonstrukce na obr. 4. Při její tvorbě jsme vycházeli z nálezu silicitové dýky zasazené do rukojeti, pro jejíž zhotovení bylo použito dřevo jasanu, které se k těmto účelům používá v mnoha zemích světa dodnes. Z důvodu lepšího upevnění byla rukojeť omotána ještě

Obr. 2. Kresebná dokumentace silicitových dýk; 1) Mistřice II; 2) Mistřice III. Kresba J. Brenner.

Obr. 3. Fotografická dokumentace silicitových dýk; 1) Mistřice II; 2) Mistřice III. Foto J. Bartík.

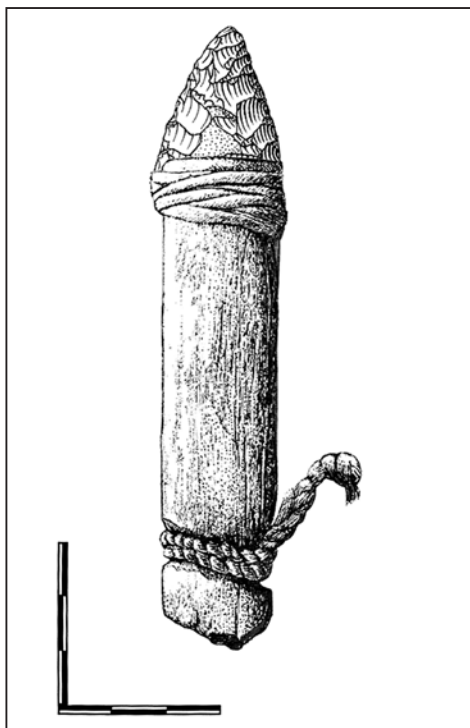
úzkou šňůrou ze zvířecí šlachy. Uvedenou silicitovou dýku s rukojetí měla při sobě mumie muže z pozdní doby kamenné, objevená v alpském ledovci v roce 1991, známá široké veřejnosti pod jménem „Ötzi“ (Putzer 2011, 34 s vyobrazením). Jak ovšem bylo zmíněno již výše, vyloučit nelze ani možnost, že artefakt mohl být zasazen i ve výrazně delší dřevěné násadě a sloužit jako hrot kopí nebo oštěpu. Tomu však prozatím neodpovídá umístění dýk v pozdně eneolitických hrobech na území České republiky. Jako příklad vyobrazení polohy dýky lze uvést hrob 44 protoúnětické kultury z Pavlova (viz Peška 2009, obr. 23: 6–174).

2.3. Suroviny

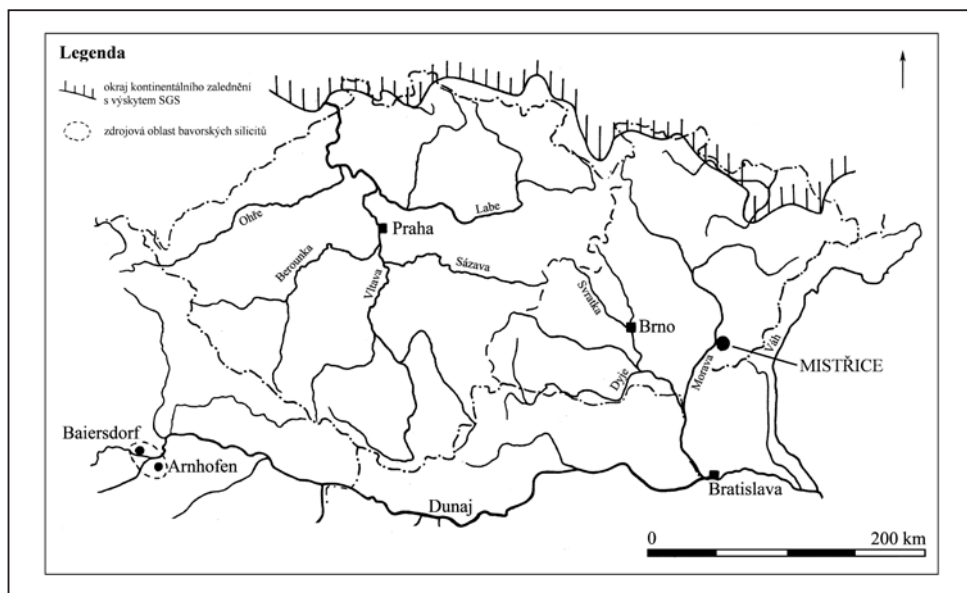
Oba výše popsané artefakty byly pro potřeby přesného určení použité suroviny podrobeny petroarcheologické analýze. Jejím principem je srovnání struktury, uzavřenin a mikrofosilií zjištěných v surovině daného artefaktu se surovinami získanými z přírodních zdrojů. Samotná analýza se provádí ve vodní imerzi pod stereomikroskopem. Metoda je založena na blízkosti indexu lomu světla ve vodě (1,33) s indexem lomu světla v silicitech (kolem 1,53), na rozdíl od indexu světla lomu světla ve vzduchu (1,00). Po nanesení tenké vrstvičky vody na artefakt nebo jeho ponořením do vody dojde ke zprůhlednění silicitové hmoty a je možné ji podrobně zkoumat a fotograficky zdokumentovat (Přichystal 1984; Šebela – Přichystal 2014, 69–70).

Podle zjištěné vnitřní struktury a výskytu mikrofosilií je artefakt označený jako Mistřice II zhotoven ze silicitu z glacienních sedimentů (též eratický silicit nebo pazourek z ledovcových sedimentů), pravděpodobně českého stáří. Geologické rozšíření tohoto silicitu je vázáno na sedimenty elsterského a sálského kontinentálního zalednění na severní Moravě a ve Slezsku (obr. 5). Naprosto výjimečně se při odtoku tavných ledovcových vod mohly eratické materiály včetně silicitů dostat mimo hranici zalednění do povodí Bečvy a Moravy. Pro tuto surovinu je charakteristický plochý tvar konkrce, nečlenitý povrch a hnědošedá až šedá barva (při zvětrání povrchu hnědočervená nebo hnědožlutá). Obsahuje neprůsvitné světlejší až bělavé uzavřeniny v centimetrových rozměrech a někdy velmi hojné reliktové fosilií, především mechovek, které někdy bývají vidět již pouhým okem.

Silicity z glacienních sedimentů představují dominantní surovinu, která byla využívána pro produkci silicitových dýk na území střední a severní Evropy. Typově pak zřetelně převládají silicity českého stáří. Tak je tomu i v nedávno publikovaném souboru silicitových dýk z území České republiky. V kolekci 88 dýk, z nichž 29 kusů nebylo identifikováno, bylo 44 exemplářů zhotoveno právě z této suroviny (Šebela – Přichystal 2014, 71–72, tab. 2, obr. 4). Určitým problé-

Obr. 4. Kresebná rekonstrukce zasazení silicitové dýky z polohy Mistřice III do dřevěné rukojeti. Podle předlohy: Putzer 2011, 34.

Obr. 5. Poloha nálezů silicitových dýk z Mistríc v prostorovém vztahu k oběma identifikovaným zdrojům použitých surovin.

mem u původu suroviny zůstává, že dosud nejsme schopni spolehlivě v případech rozměrově velkých a velmi kvalitně vypracovaných dýk (především se to bude týkat dýk s rukojetí) rozhodnout, zda nebyly zhotoveny až v dílnách na pobřeží Baltského moře. Tam jsou totiž přírodní zdroje této velmi kvalitní suroviny, která se druhotně dostala během čtvrtohorních zalednění zamrzlá v kontinentálním ledovci až na naše území. Z okolí některých těchto výskytů popisují skandinávští archeologové velký počet nálezů polotovarů jak silicitových seker, tak i dýk (Högberg – Olausson 2007, 53).

Artefakt z polohy B (Mistřice III) je vyroben z bavorského deskovitého rohovce (platensilexu) typu Baierdorf. Jedná se o surovinu jurského stáří z vápencové hornatiny Franská Alba (Fränkische Alb) mezi Řeznem na východě a meteoritovým kráterem Nördlinger Ries na západě (obr. 5). Předností použité suroviny je, že se těžila v tenkých deskách, které jsou vhodným výchozím polotovarem právě pro výrobu dýk. Oboustrannou retuší hran byl artefakt už jen upraven do požadovaného tvaru (Přichystal 2009, 88). V případě nálezů z Mistřic nebyla mocnost výchozí suroviny velká (maximálně 10 mm), neboť na jedné straně artefaktu je zachována kůra a na druhé vystupuje šedobílá neprůsvitná podkorová vrstva. Silicitové dýky z bavorských surovin byly na území České republiky zjištěny a popsány v posledních letech nejprve na území Čech, kde se podařilo zaregistrovat 3 kusy z bavorského deskovitého rohovce typu Baierdorf (Evaň, Dražkovice, Vraný) a v jednom případě snad i ze skrvnitého rohovce typu Flintsbach (Šebela – Přichystal 2014, 71, tab. 1, obr. 5: 1a, b). Na Moravě byly objeveny díky zpracování starších muzejních fondů v kolekci štípané kamenné industrie z výšinného hradiska Starý Zámek u Jevišovic (Šebela et al. 2015, 96, Plate XXIII: 7, 8) a v souboru z povrchových sběrů z Lesné u Znojma (Šebela – Přichystal – Hetfajš 2015, 167, obr. 3). Exemplář z Mistřic je tak v pořadí třetím nálezem z území Moravy a místo jeho objevu představuje zároveň nejvýchodnější položenou lokalitu od zdrojové oblasti v dolním Bavorsku. Od ní jsou Mistřice vzdáleny vzdušnou čarou něco přes 400 km (obr. 5).

2.4 Databe

Vzhledem k poloze analyzovaných dýk v prostředí jihovýchodní Moravy je jejich přesná kulturní klasifikace poměrně komplikovaná, a proto je nutné na získané údaje nahlížet z různých úhlů pohledu. Po surovinové stránce lze konstatovat, že obě silicitové dýky z Místřic jsou zhotoveny ze surovin, jejichž zdroje nejsou na jižní nebo střední Moravě ani v oblastech s ní sousedících (Rakousko, Čechy a Slovensko). V těchto regionech jsou proto právem oboustranně plošně retušované dýky v odborné literatuře považovány za importy. Po typologické stránce můžeme místřické nálezy řadit v klasické typologii severských dýk k typu I. Donedávna byly klasifikovány jako importy jen ze severu Evropy, kde k jejich výrobě byl využíván severský pazourek. Na severním pobřeží Německa, případně až ve Skandinávii se nacházejí dílny, které je produkovaly. Odtud byly distribuovány dálkovým obchodem až na území České republiky. Pod pojmem severské silicity na území Polska, Německa a okraje České republiky (české Slezsko) rozumíme silicity severského původu, které sem byly dopraveny v pleistocénu kontinentálním ledovcem. V odborné literatuře se pro ně ujal označení silicity z glacigenních sedimentů.

Z této suroviny je zhotovena dýka Místřice II, k níž známe četné analogie v oblastech na západ od řeky Moravy, a to zejména ve výbavě mužských kostrových hrobů protoúnětické kultury (např. Moravská Nová Ves, Hrušky, Otnice, Pavlov ad.; Šebela 1998, Taf. 1–2). Prozatím ojedinělý je doklad výskytu dýky z uvedené suroviny v kostrovém hrobě kultury zvoncovitých pohárů na pohřebišti v Hořticích-Herolticích na Vyškovsku, kde dýka není bifaciálně retušovaná, ale upraveny jsou jen hrany čepele (Matějčíková 2009).

Odlíšnou situaci můžeme pozorovat na levobřeží řeky Moravy, kde se protoúnětická kultura nevyskytuje (Ondráček 1967, obr. 1). Jedná se o oblast, kde na konci eneolitu registrujeme památky jak kultury se šňurovou keramikou, tak kultury se zvoncovitými poháry, ale i epišňurového přikarpatského kulturního okruhu. Geograficky spadají nálezy dýk z Místřic do středního Pomoraví a jsou v tomto regionu ojedinělé. Stejná nálezová situace je v dolním Pomoraví (levobřeží Moravy na území Slovenska), kde jsou silicitové dýky bez rukojeti zastoupeny pouze artefaktem z Kút (Šebela, Přichystal 2014, obr. 8: 3). O něco bohatší na nálezy je horní Pomoraví (oblast mezi řekou Bečvou a Napajedelskou bránou). Odtud registrujeme ojedinělé kusy získané povrchovým sběrem (např. Lhota u Lipníka nad Bečvou: Figel – Novotný 2007, 364, obr. 13), ale i artefakty pocházející z výbavy kostrových hrobů.

Naši pozornost obrátíme především k hrobovým nálezům. Ve třicátých letech minulého století zaznamenal Inocenc Ladislav Červinka výskyt dýky v Podolí (okres Přerov), kde měl před rokem 1925 z rozoraného hrobu zachránit vlastivědný pracovník Antonín Telička (1866–1925) šňurový pohár, fasetovaný sekeromlat a „retušované jaspisové kopí listovité“ (Červinka 1934, 20; *idem* 1943, 11; Kalousek 1945, II. díl, 125). Z uvedeného hrobu se do dnešních dnů nic v Muzeu Komenského v Přerově nezachovalo, nedisponujeme k němu žádnou kresebnou dokumentací ani zápisem v inventární knize přerovského muzea. František Kalousek (1945, II. díl, 125), který vytvořil v roce 1945 v rámci své disertace soupis památek kultury se šňurovou keramikou pro území Moravy a českého Slezska, vyjádřil pochybnost, zda jmenovaný hrobový celek vůbec existoval.

Nové nálezy byly získány díky rozsáhlým archeologickým výzkumům realizovaným v souvislosti s výstavbou dálniční sítě na Hulínsku. Jako první můžeme uvést artefakt ze Stříbrnic, který byl objeven na ploše pohřebního areálu s nálezy jak kultury se šňurovou keramikou, tak i kultury zvoncovitých pohárů (Peška 2009, 177). Dalším kusem je silicitová dýka z Hulína (naleziště *Hulín* 3), kde se podařilo v roce 2005 na pohřebišti nitranské kultury nalézt ve výbavě jednoho z hrobů exemplář s mírně poškozenou čepelí (Schimerová

2014). U dýky ze Lhoty u Lipníka nad Bečvou stejně jako u nálezu z Hulína disponujeme určením použité suroviny. V obou případech byl využit silicit z glacienních sedimentů. Lokalita Hulín se nachází v předpolí Moravské brány a Lhota u Lipníka nad Bečvou v bečevské části Moravské brány. Moravská brána je od pradávna významnou komunikační spojnici spojující Moravu se Slezskem, v celoevropském pohledu spojovala Pobaltí se Středomořím. Tudy procházela od pravěku trasa dálkového obchodu známá pod názvem *Jantarová stezka*. Výskyt silicitových dýk severské proveniencí v regionech na východ od řeky Moravy můžeme spojit s výše uvedenou obchodní stezkou a s ohledem na dosavadní nálezový fond s lidem kultury se šňůrovou keramikou a epišňůrového přikarpatského kulturního okruhu.

Druhá dýka či listovitý hrot (Mistřice III) je zhotovena z bavorského deskovitého silicitu neboli plattensilexu typu Baiersdorf. Zdroje této suroviny naposledy charakterizoval A. Binsteiner (2005), který popsal výskyt dýky z deskovitého silicitu typu Arnhofen z Mitterbreitsach (Innkreis) v Horních Rakousích (Binsteiner 2011, 22). Časově ji zařadil do pozdního eneolitu, nejspíš k chamské kultuře. Dýky z deskovitého rohovce jsou samozřejmě známy i přímo z Bavorska (např. Straubing-Alburg: Binsteiner 2011, Tab. 58), kde bývají součástí hrobové výbavy jak v hrobech kultury se šňůrovou keramikou (Wernard 1999, 37, Abb. 24), tak i kultury zvoncovitých pohárů (Engelhardt 2005, 33, Abb. 35; Heyd 2000, 273). Jak bylo uvedeno na jiném místě, registrujeme výskyt těchto dýk na území sousedních Čech, kde je známe z ojedinělých nálezů. Můžeme k nim přiřadit dýky/hroty, které jsme zaznamenali na výšinných hradiscích chamské kultury v západních Čechách v povodí řeky Ohře (Velká skála u Bzí a Lopata u Štáhlavic; Popelka 2001, 183, 185, obr. 7, 10). V tomto regionu se podle současného stavu pramenné základny nevyskytují nálezy ani kultury se šňůrovou keramikou, ani kultury zvoncovitých pohárů. Silicitové dýky z Velké skály u Bzí doprovázejí v kolekci štípané industrie také bifaciálně retušované artefakty, pro které se ujal v odborné literatuře označení segmenty (Kopacz – Přichystal – Šebela 2009, 98–100, Table 14). Tyto artefakty se pak v českomoravském sídelním prostoru vyskytují i v mladším období kultury zvoncovitých pohárů (Morava: Kopacz – Přichystal – Šebela 2015, Planche 7: 2–8; Čechy: *ibidem* 2015, Planche 14: 11; 15: 7, 9, 10). Jejich výskyt na hradisku Velká skála u Bzí (nepublikováno) naznačuje, že chamská kultura by mohla v západních Čechách přežívat do období pozdního eneolitu, stejně jako jevišovická kultura na Moravě (Kopacz – Přichystal – Šebela 2014, 38).

Na Moravě se silicitové dýky z bavorského plattensilexu vyskytly na třech lokalitách (počítaje v to i zde publikovaný nález z Mistřic III). Jejich dosavadní výskyt je vázán na regiony jižní a jihovýchodní Moravy (dva nálezy ze Znojemska a jeden z Uherskohradištska). Tvarově jsou jim podobné na území západně od řeky Moravy v moravské větvi kultury zvoncovitých pohárů dýky ze silicitů z glacienních sedimentů (Hoštice-Heroltice, hrob 910, Matějčíková 2009, Plate C-III: 8; Klenovice na Hané: Kopacz – Přichystal – Šebela 2009, Plate XXXV: 2), které byly zhotoveny rovněž z úštěpů, nejsou plošně retušovány a jen oboustranná boční retuš vymezuje tvar jejich čepele.² Jde o tutéž techniku, která byla aplikována u silicitových dýk z bavorského plattensilexu. Na základě zjištěné shody můžeme výskyt dýk z bavorských surovin na levobřeží Moravy spojit pravděpodobně s kulturou zvoncovitých pohárů.

3. ZÁVĚRY V MIKROREGIONÁLNÍM KONTEXTU

Pokud vyjdeme z výše diskutované problematiky datace mistříckých nálezů, můžeme se vyjádřit i k celkovému obrazu pozdně eneolitického osídlení v mikroregionu Uherskohradištska. Ze samotných Mistřic se nejedná o první nálezy z tohoto období. Ve sbírkách Slovákého muzea je uloženo i několik ojedinělých broušených artefaktů (ič. SF 2533–2534),

včetně serpentinitového sekeromlatu, který můžeme spolehlivě datovat do kultury se šňůrovou keramikou (ič. SF 2535). Památky po nositelích této kultury se geograficky váží zejména na centrální část sledovaného mikroregionu, a to především na širší okolí soutoku říčky Olšavy s Moravou a dolní Poolšaví. Mistřice pak leží na severním okraji uvedeného území. Ze středního Pomoraví známe ze starších archeologických výzkumů především hrobové celky KŠK (např. z Kunovic a Míkovic: Hrubý 1982, 103–104, Šebela 1999, 101, Plate 38: 4). Relativně četná je zde i síť ojedinělých nálezů fasetovaných sekeromlatů a dalších typů mlatů (Staré Město, Kunovice, Dolní Němčí, Polešovice, Popovice, Ostrožská Nová Ves a mnoho dalších; Šebela 1999, Plate 137: 4; 145: 3; 151: 4; 167: 2–4; 168: 3) a v menší míře také silicitových seker (Hluk, Nedachlebice, Polešovice, Popovice; Červinka 1942; Hrubý 1982, 104; Přichystal – Šebela – Dufka 2008).

Velmi podobný geografický obraz vykazuje i rozložení jednotlivých druhů sídlištních a funerálních komponent v kultuře zvoncovitých pohárů. Největší shluk sídlišť i pohřebišť se nacházel na území dnešních Kunovic (Abrahámová cihelna, Nová čtvrť, Petříkovec ad.; Hanák 1937; Snášil 1996, 13) vzdálených od Mistřic přibližně 7 km na jihozápad. Další početnější nálezy KZP jsou ale evidovány i z Babic, Kudlovic, Polešovic a Uherského Hradiště-Sadů (Ondráček – Dvořák – Matějčková 2005, 79–81, Taf. 63–64). Pokud bychom započítali také ojedinělé nálezy kamenné industrie (silicitové šipky, segmenty a nátepní destičky), dosahoval by celkový počet dokladů aktivit nositelů kultury zvoncovitých pohárů v zájmovém mikroregionu okolo tří desítek (Hrubý 1982, 104–106; Snášil 1996, 11–13).

Prozatím nejméně pozdně eneolitických komponent známe v oblasti středního Pomoraví z epišňůrového kulturního komplexu (dále jen EPKK), reprezentovaného zde nitranskou kulturou. Sporadický výskyt lokalit EPKK byl zaznamenán jak na Uherskohradištsku (celkem šest na katastrech Dolního Němčí, Polešovic, Uherského Brodu, Uherského Hradiště-Sadů a Uherského Ostrohu), tak v přiléhající oblasti Hodonínska (celkem pět na katastrech Strážnice a Sudoměřic; souhrnně viz Peška – Tajer 2015, 77–81).

Jak je tedy ze stručného přehledu patrné, na sledovaném území docházelo v závěru eneolitu k soužití několika etnických a kulturně odlišných skupin s variabilními kontakty a ekonomickou základnou, což můžeme pozorovat i na jednotlivých surovinách silicitových dýk. Analýzou dvou exemplářů dýk bez rukojeti (v jednom případě dýky/hrotu) z Mistřic byly na Uherskohradištsku prokázány kontakty ke dvěma odlišným regionům a zároveň i výrobním centřům. Zatímco dýka Mistřice II je jasným příkladem severské produkce, artefakt Mistřice III je po technologické i surovinové stránce jednoznačně produktem výrobního centra v Dolním Bavorsku.

Stať vznikla s podporou Programu výzkumné činnosti Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. (L. Šebela). Petroarcheologické analýzy A. Přichystala byly podporovány grantem Ústavu Geologických věd Masarykovy univerzity (Institucionální podpora č. 2222/315010).

Poznámky:

- 1 Za spolupráci a informace děkujeme P. Švehlovi z Kněžpole.
- 2 Tvarové a velikostní analogie můžeme ojediněle nalézt také v prostředí protoúnětické kultury na jižní Moravě. Uvést lze např. dva hroty z PŮK pohřebiště v Bedřichovicích (Čižmář – Dvořák 1985, obr. 10: 10, 11). Odlišné je ovšem technologické provedení retuše.

Literatura:

- B i n s t e i n e r, Alexander, 2005. Die Lagerstätten und der Abbau bayerischer Jurahornsteine sowie deren Distribution im Neolithikum Mittel und Osteuropas. *Jahrbuch der Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 52, 43–155.
- B i n s t e i n e r, Alexander, 2011. *Rätsel der Steinzeit zwischen Donau und Alpen: [Begleitband 1 zur Ausstellung "Rätsel der Steinzeit zwischen Donau und Alpen"; Nordico-Museum der Stadt Linz 10. 2. – 1. 5. 2011, Historisches Museum der Stadt Regensburg 3. 6. – 6. 11. 2011]*. Linz: Magistrat der Landeshauptstadt Linz. Linzer archäologische Forschungen; Bd. 41.
- Č e r v i n k a, Inocenc Ladislav, 1934. *Mohyly na východní Moravě*. Nepublikovaný rukopis uložený v archivu Archeologického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Kojetín.
- Č e r v i n k a, Inocenc Ladislav, 1942. Šňůrová keramika na moravském Slovácku. In: *Sborník velehradský* 13, 3–13.
- Č e r v i n k a, Inocenc Ladislav, 1943. *Osídlení kraje olomouckého v pravěku*. Zvláštní otisk z I. části II. dílu „Vlastivědy střední a severní Moravy“. Zábřeh.
- Č i ž m á ř, Miloš a D v o ř á k, Petr, 1985. Protoúnětické pohřebiště v Bedřichovicích. *Archeologické rozhledy* 37, 413–425.
- E n g e l h a r d t, Bernd, 2005. Bemerkungen zu den neu etndeckten Glockenbechergräbern von Atting. „Aufeld“. *Das archaologische Jahr in Bayern*, 31–34.
- F i g e l, Dalibor a N o v o t n ý, Václav, 2007. Lhota u Lipníka nad Bečvou (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 48, 364–365.
- H a n á k, Karel, 1937. Nové archeologické nálezy a výkopy. *Sborník velehradský, Nová řada* 8, 34–37.
- H e y d, Volker, 2000. *Die Spätkupferzeit in Süddeutschland: Untersuchungen zur Chronologie von der ausgehenden Mittelkupferzeit bis zum Beginn der Frühbronzezeit im süddeutschen Donaeinzugsgebiet und den benachbarten Regionen bei besonderer Berücksichtigung der keramischen Funde. Textband*. Bonn: Rudolf Habelt. 485 s. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde; Bd. 73.
- H ö g b e r g, Anders a O l a u s s o n, Deborah, 2007. *Scandinavian Flint – an Archaeological Perspective*. Aarhus, Denmark.
- H r u b ý, Vilém, 1982. Nejstarší dějiny středního Pomoraví. In: Nekuda, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, Vlastivěda moravská, 83–167.
- K a l o u s e k, František, 1945. *Moravská šňůrová kultura*. Díl I-III. Nepublikovaný rukopis disertační práce uložený na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Brno.
- K o p a c z, Jerzy, P ř i c h y s t a l, Antonín a Š e b e l a, Lubomír, 2009. *Lithic Chipped Industry of the Bell Beaker Culture in Moravia and its East-Central European Context*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky. 364 s.
- K o p a c z, Jerzy, P ř i c h y s t a l, Antonín a Š e b e l a, Lubomír, 2014. *Lithic Chipped Industry of the Young Eneolithic in Moravia and Czech Silesia*. Brno: Archeologický ústav AV ČR. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno Brno, 46. 185 s.
- K o p a c z, Jerzy, P ř i c h y s t a l, Antonín a Š e b e l a, Lubomír, 2015. L industrie lithique taillée campaniforme son milieu oriental. La Moravie, La Bohème et la question du „reflux migratoire“. *Acta Archaeologica Carpathica* 50, 33–67.
- L o m b o r g, Ebbe, 1973. *Die Flintdolche Dänemarks: Studien über Chronologie und Kulturbeziehungen des südschandinawischen Spätneolithikums*. København: H.J. Lyngge. 218 s.
- M a t ě j í č k o v á, Andrea, 2009. Lithic Chipped Industry from the Cemetery of the Bell Beaker Culture in Hoštice-Heroltice, Vyškov district. In: Kopacz, Jerzy, Přichystal, Antonín a Šebela Lubomír, eds. *Lithic Chipped Industry of the Young Eneolithic in Moravia and Czech Silesia*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 46, 275–298.
- O n d r á č e k, Jaromír, 1967. Moravská protoúnětická kultura. *Slovenská archeológia* 15, 389–446.
- O n d r á č e k, Jaromír, D v o ř á k, Petr a M a t ě j í č k o v á, Andrea, 2005. *Siedlungen der Glockenbecherkultur in Mähren: Katalog der Funde*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno. Pravěk. Supplementum; 15. 110 s.
- P e š k a, Jaroslav, 2009. *Protoúnětické pohřebiště z Pavlova*. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc. 440 s.

- P e š k a, Jaroslav a T a j e r, Arkadiusz, 2015. Problematika epišňurových sídlišť na Moravě – stav poznání. In: Bátor, Jozef a Tóth, Peter, eds. *Keď bronz vystriedal meď: zborník príspevkov z XXIII. medzinárodného sympózia „Staršia doba bronzová v Čechách, na Morave a na Slovensku“*, Levica 8.–11. októbra 2013. Nitra: Archeologický ústav SAV, 77–103.
- P o p e l k a, Miroslav, 2001. Poznámky ke štípané industrii z Bzí a Lopaty, okr. Plzeň-jih. *Praehistorica* 25–26, 179–204.
- P ř i c h y s t a l, Antonín, 1984. Petrografické studium štípané industrie. In: Kazdová, Eliška. *Těšetice-Kyjovice [Díl] 1, Starší stupeň kultury s moravskou malovanou keramikou*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. Spisy filozof. fakulty Univ. J. E. Purkyně v Brně; Čís. 260, 205–211.
- P ř i c h y s t a l, Antonín, 2009. *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy*. Brno: Masarykova univerzita. 331 s.
- P u t z e r, Andreas, 2011. Faszination Ötzi. In: Fleckinger, Angelika, ed. *Otzi 2.0: eine Mumie zwischen Wissenschaft, Kult und Mythos*. Stuttgart: Theiss, 22–43.
- S c h i m e r o v á, Eva, 2014. *Sídliště a pohřebiště nitranské kultury v Hulíně*. Rukopis diplomové magisterské práce uložený na Univerzitě Komenského v Bratislavě.
- S n á š i l, Robert, 1996. Archeologie a Kunovice. In: Čoupek, Jiří et al. *Kunovice v proměnách času*. Břeclav: Moraviapress, 7–21.
- Š e b e l a, Lubomír, 1997. Siliceous Daggers in Moravia and the Problems of their Origin. In: Schild, Romuald a Sulgostowska, Zofia, eds. *Man and Flint: proceeding of the VIIth International Flint Symposion, Warszawa – Ostrowiec Świętokrzyski, September 1995*. Warszawa: Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences, 319–323.
- Š e b e l a, Lubomír, 1998. Spätäneolitische und altbronzezeitliche Silexdolche in Mähren. In: Luchardus, Jan a Stein, Franke, eds. *Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde* 6/7, 1997/98, Bonn: Dr. Rudolf Habelt, 199–226.
- Š e b e l a, Lubomír, 1999. The Corded Ware Culture in Moravia and in the Adjacent Part of Silesia: (Catalogue). Brno: Archeologický ústav AV ČR, *Fontes archaeologiae Moraviae*; tom. 23. Brno. 226 s.
- Š e b e l a, Lubomír a P ř i c h y s t a l, Antonín, 2014. Silicitové dýky na území České a Slovenské republiky. Předběžná studie. *Studia Archeologica Brunensia* 19-1, 67–94.
- Š e b e l a, Lubomír, P ř i c h y s t a l, Antonín a H e t f a i š, Rostislav. 2015. Lesná (k. ú. Lesná u Znojma, okr. Znojmo), *Přehled výzkumů* 56-1, 167.
- Š e b e l a, Lubomír, P ř i c h y s t a l, Antonín, H u m p o l o v á, Alena a P r o k e š, Lubomír, 2015. Eneolithic hillfort Starý Zámek near Jevišovice. A contribution to lithic chipped industry research in southwestern Moravia. *Přehled výzkumů* 56-1, 59–117.
- Š k r d l a, Petr, Š e b e l a, Lubomír a N e j m a n, Ladislav, 2003. Mistřice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 44, 227–228.
- W e r n a r d, Joachim, 1999. Ein vorgechichtliches Siedlungsareal und endneolitische Einzelgräber in Riedlingen. *Das archäologische Jahr in Bayern* 1998, 36–38.

Mgr. Jaroslav B a r t í k (n. 1990), archeolog Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje problematice zdrojů a distribuce kamenných surovin v době kamenné, lengyelské kultuře a záchranné archeologii na Uherskohradištsku. Doktorand na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakultu Masarykovy univerzity.

Dr. hab. PhDr. Lubomír Š e b e l a, CSc. (n. 1953), výzkumný pracovník Archeologického ústavu Akademie věd ČR, Brno, v.v.i., věnující se problematice pozdní doby kamenné na Moravě a v přílehlé části Horního Slezska.

Prof. RNDr. Antonín P ř i c h y s t a l, DSc. (n. 1950), vysokoškolský profesor působící na Ústavu geologických věd Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity. Zabývá se problematikou petroarcheologie, především určování surovin broušené a štípané kamenné industrie.

Late Eneolithic Daggers from Mistřice, South Moravia

Abstract

The surroundings of the village Mistřice (district of Uherské Hradiště, south Moravia) is, represents, from the viewpoint of current knowledge, the only locality along the river Morava with the occurrence of flint daggers (*cf.* Šebela 1997, 1998; Šebela–Přichystal 2014, 70, Fig. 2). The fact that there are already three samples of daggers from Mistřice which can be considered men's weapons showing their social status rather than tools, is even more interesting (Peška 2009, 184). It is a unique concentration especially if we consider the fact that there have been only about fifty daggers found within the whole area of Moravia, and in majority of the cases only one example was identified in the areas of respective localities or villages.

Even though there was a collection of small ceramic objects found with one sample of a dagger, it is not possible to state whether they come from a real archaeological locality or it is simply a single isolated artefact outside the settlement or burial areas. The aim of the article is to introduce technological and typological analysis of materials of two available flint daggers which has brought along interesting findings concerning materials used as well as production centres, long distance contacts and also the settlements along the middle reaches of the river Morava at the turn of the Late Neolithic and Bronze Age.

From the typological point of view, the first sample (dagger Mistřice II) can be considered a mesial fragment of planar retouching without a haft (Fig. 2:1; 3:1). The dagger was damaged right in the half of its length, its blade part is broken off and the nape is slightly damaged too. Its preserved dimensions are 42×34.5×10 mm and the weight is 18 grams.

Second artefact (dagger Mistřice III) was completely preserved (Fig. 2:3; 3:2) and from the typological point of view it is something between a dagger without a haft and a leaf-like point (dimensions 50×24×8 mm, weight 9 grams). No determinative division line for its dating has been provided yet and it would be very subjective due to the functional variability and the size and character of raw material. An average length of the points in Middle Europe is about 57.7 mm, though most flint daggers are at least twice as long. Thus the smaller samples could be functionally used both as daggers and, which is more probable, as points of spears and lances.

As for the material this could be identified by its inner structure and the occurrence of microfossils such as silicite from glacial sediments (also erratic silicite or flint from glacial sediments). The artefact from the locality B (Mistřice III) is made of Bavarian plate chert (plattensilex) of the Baiersdorf type.

The occurrence of flint daggers from the erratic flint in the regions east off the river Morava can be connected with the Amber Road and according to the present-day finds with the people with Corded Ware culture and Epi-Corded Carpathian cultural circle. On the other hand, the second sample (dagger Mistřice III) can be connected with the people of the Bell Beaker culture due to the materials used as well as to the technology of production (only the edges of the artefact are retouched).

During the Late Eneolithic period there were several ethnically and culturally different groups living together in the area of the middle reaches of the river Morava having variable contacts with the economic base which is also reflected by respective materials of flint daggers. The analysis of two samples of daggers without hafts (in one case a dagger/point) from Mistřice, proved contacts with different regions and manufacturing centres at the same time in the region of Uherské Hradiště. While the dagger Mistřice II is the undisputable example of northern production, the artefact Mistřice III is, as for technology and material, positively product of a manufacturing area in Lower Bavaria.

Späteneolithische Silexdolche aus Mistřice, Südmähren

Zusammenfassung

Die Umgebung der Gemeinde Mistřice bei Uherské Hradiště stellt hinsichtlich des bisherigen Erkenntnisstandes den vorerst einzigen Standort mit Vorkommen von Silexdolchen im mittleren Marchtal dar (siehe Šebela 1997, 1998; Šebela–Přichystal 2014, 70, Abb. 2). Um so interessanter ist

der Umstand, dass gerade aus Mistřice bereits drei Exemplare dieser Steinartefakte stammen, die wir weniger als Werkzeuge ansehen können, sondern eher als männliche Kämpferattribute, die auf die soziale Stellung ihrer Träger in der Gesellschaft verweisen (Peška 2009, 184). Aus der Sicht der Flächenverteilung der Silexdolchfunde handelt es sich um eine einzigartige Konzentration, vor allem wenn wir bedenken, dass aus dem gesamten mährischen Raum bis jetzt nur etwa fünfzig solcher Dolche bekannt sind, wobei in der großen Mehrheit an einem archäologischen Fundort oder in der Gemarkung einer Gemeinde lediglich ein einziges Exemplar identifiziert wurde.

Obwohl gemeinsam mit einem der Dolchfunde auch eine kleine Kollektion atypischer Keramik ausgegraben wurde, kann bei keinem Fundstück zuverlässig bestimmt werden, ob es von einem realen archäologischen Standort stammt oder ob es sich um ein völlig einzigartiges Artefakt außerhalb eines Siedlungs- oder Bestattungsbereichs handelt. Das Ziel der vorgelegten Abhandlung ist das Vorstellen der technologisch-typologischen Analyse und der Rohstoffuntersuchung von zwei zugänglichen Silexdolchen, die interessante Erkenntnisse zu den Gesichtspunkten verwendete Rohstoffe, Fertigungszentren und Fernkontakte sowie Besiedlung im mittleren Marchtal zur Wende des Spätäneolithikums und der frühen Bronzezeit brachte.

Aus typologischer Sicht können wir das erste Exemplar (den Dolch Mistřice II) als mittleres Fragment eines beidseitig flächenretuschierten Dolches bestimmen, der zu den Typen ohne Griff gehört (Abb. 2:1, 3: 1). Der Dolch wurde dicht hinter der Mitte seiner ursprünglichen Länge beschädigt, wobei seine Schneidenpartie abgebrochen ist. Leicht beschädigt ist dann auch der Rücken selbst. Die erhaltenen Maße betragen 42×34,5×10 mm. Das Gewicht beträgt 18 g.

Der zweite Artefakt (Dolch Mistřice III) blieb komplett erhalten (Abb. 2: 2, 3: 2) und steht typologisch aufgrund seiner geringeren Größe an der Grenze zwischen grifflosen Dolchen und blattförmiger Spitze (Maße 50×24×8 mm, Gewicht 9 g). Eine feste determinierende Grenze zu ihrer Unterscheidung wurde bislang noch nicht festgelegt und in vielen Fällen wäre sie subjektiv aufgrund der funktionellen Variabilität und auch der Größe sowie des Charakters des Ausgangsrohstoffs. Der Längenmedian der Dolchspitzen Tasten in Mitteleuropa 57,5 mm, der überwiegende Teil der Silexdolche erreicht jedoch mindestens doppelte Werte. Die subtileren Exemplare konnten daher in ihrer Funktion einerseits als Dolche dienen, und andererseits, was oft wahrscheinlicher erscheint, auch als Lanzen- oder Speerspitze (Peška 2009, 180–184).

Aus Sicht des Rohstoffs konnte das Ausgangsmaterial des Dolchs Mistřice II anhand der festgestellten inneren Struktur und des Auftretens von Mikrofossilien als Silizite aus glazigenen Sedimenten (auch erratischer Silizite oder Feuerstein aus den glazigenen Sedimenten) wahrscheinlich dänischen Alters bestimmt werden. Das Artefakt aus der Lage B (Mistřice III) dagegen ist aus bayerischem plattenförmigen Hornstein (Plattensilex) vom Typ Baiersdorf gefertigt.

Das Vorkommen von Dolchen aus erratischen Siliziten in Regionen östlich der March können wir mit der Bernsteinstraße in Verbindung bringen und in Hinblick auf den bisherigen Fundbestand mit den Menschen der Schnurkeramikultur und dem epi-schnurkeramischen karpatenländischen Kulturkreis. Das zweite Exemplar dagegen (der Dolch Mistřice III) kann aufgrund des verwendeten Rohstoffs und des Herstellungsverfahrens (es sind nur die Kanten retuschiert) mit den Trägern der Glockenbecherkultur in Verbindung gebracht werden.

Im Raum des mittleren Marchtals kam es gegen Ende der Kupfersteinzeit zum Zusammenleben mehrerer ethnisch und kulturell unterschiedlicher Gruppen mit variablen Kontakten und verschiedener wirtschaftlichen Basis, was wir auch an den einzelnen Rohstoffen der Silexdolche beobachten können. Dank einer Analyse der beiden grifflosen Dolche (in einem Fall einer Dolchspitze) aus Mistřice wurden in der Umgebung von Uherské Hradiště Kontakte zu zwei unterschiedlichen Regionen und zugleich auch Fertigungszentren nachgewiesen. Während der Dolch Mistřice II das klare Beispiel einer nordischen Produktion ist, ist der Artefakt Mistřice III in Herstellungstechnologie und Rohstoff eindeutig ein Produkt des Fertigungszentrums in Unterbayern.